

РІЗНОМАНІТТЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДИНИ БОБОВІ (FABACEAE) ЛУК ГЛИНЯНОГО КАР'ЕРУ ОКОЛИЦЬ С.М.Т. ДИКАНЬКА

Орлова Л.Д., Чернівська М.Л.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Актуальною проблемою сьогодення являється збереження біорізноманіття. Рослинний світ потерпає від нераціональної господарчої діяльності людини, забруднення повітря, землі та води часто стає несумісним із життям. Окрім того, рослинам залишається все менше території, на якій би вони могли вільно існувати. Головним питанням у збереженні та відтворенні рослинних ресурсів є забезпечення їх територією з відповідними екологічними умовами, на яких природними шляхами могли б заселятися та розвиватися види, типові для даної місцевості.

Для дослідження фіторізноманіття ми обрали луки глиняного кар'єру околиць с.м.т. Диканька. Ця територія цікава тим, що до недавнього часу вона зазнавала значного антропогенного навантаження, але зараз господарча діяльність людини на ній майже повністю припинена, і тому є можливість спостерігати за проходженням на ній сукцесійних змін та за особливостями характеру заростання цієї території різними видами рослинності.

У межах дослідження ми звертали увагу на поширення видів родини Бобові – (Fabaceae). Ця родина являється однією з найбільш розповсюджених у наших широтах, її представники є обов'язковими компонентами лучних фітоценозів [4]. На луках вони є фоновими рослинами і дають в середньому 5 – 10 % врожаю [6]. Рослини цієї групи рідко зустрічаються в травостоях як домінанти чи субдомінанти [5]. Бобові компоненти на пасовищах і сінокосах малостійкі, мінливі, і їх участь у складанні фітоценозу дуже коливається від погодних умов або у зв'язку з коротким життєвим циклом. Але ця мінливість проявляється не у всіх видів і не при всіх обставинах. Деякі з них можуть довго вегетувати і домінувати у травостоях в певному досить стійкому середовищі існування. Зменшення їх участі у травостоях або навіть повне зникнення не говорить про заміну цього фітоценозу іншим, а лише показує на тимчасові його зміни. Бобові, які можуть домінувати у лучних травостоях, одночасно стають і едифікаторами, що змінюють середовище існування в напрямку збагачення ґрунту азотом і речовинами, що швидко мінералізуються [4]. Представники родини у переважній більшості характеризуються цінними господарчими та ґрунтоутворювальними властивостями, а тому мають велике значення для природи та потреб людини.

Нами були виявлені такі представники родини на досліджуваній території: Астрагал еспарцетний – *Astragalus onobrychis* L., Буркун лікарський – *Melilotus officinalis* (L.) Pall., Вовчуг польовий – *Ononis arvensis* L., В'язіль барвистий – *Coronilla varia* L., Горошок мишачий – *Vicia cracca* L., Еспарцет виколистий – *Onobrychis viciifolia* Scop., Зіновать австрійська – *Chamaecytisus austriacus* Link., Конюшина гірська – *Trifolium montanum* L., Конюшина лучна – *Trifolium pratense* L., Конюшина повзуча – *Trifolium repens* L., Конюшина польова – *Trifolium arvense* L., Люцерна хмелевидна – *Medicago lupulina* L., Люцерна румунська – *Medicago romanica* Prod., Люцерна посівна – *Medicago sativa* L., Лядвенець український – *Lotus ucrainicus* Klok., Чина бульбиста – *Lathyrus tuberosus* L. Всі ці види є доволі типовими для флори нашої місцевості.

Систематичний аналіз показав, що 16 виявлених видів рослин вхо-

дять до 11 родів, серед них найчисельнішим є рід Конюшина (*Trifolium* L.) – чотири види. Рід Люцерна – (*Medicago* L.) має три представники, решта представлені одним видом.

В основному підземні органи рослин представлені стрижневою кореневою системою, лише три представники мають кореневище. Листки у більшості трійчастоскладні, непарноперистоскладні мають три представники, парноперистоскладні – два. Стебло у трьох представників висхідне, у шести – прямостояче, у трьох – чіпке, в одного – повзуче, і три представники можуть мати як висхідне так і прямостояче. Квітки неправильні, здебільшого зібрані в суцвіття, з яких головку та зонтик мають по 4 види, китицю - 7, пазушні квітки є в одного представника.

Серед знайдених бобових лише один представник відноситься до одно-двохрічних, всі інші – до багаторічних.

За життєвою формою по К. Раункієру переважають гемікриптофіти, криптофітів – троє, терофіт – один. За відношенням до екологічних факторів найбільша кількість представлена мезофітними, мезотрофними, холодостійкими та тіневитривалими рослинами.

Виявлені види мають важливе практичне значення. **Буркун лікарський** застосовується у медицині як антикоагулянтний, болетамувальний, відхаркувальний, седативний, сечогінний, судинорозширюючий, протисудомний засіб [3], являється кормовою рослиною. Має дуже розвинену кореневу систему, яка проникає в ґрунт до 2 м і виконує меліоративну функцію, також він володіє здатністю нагромаджувати в ґрунті значну кількість кальцію, сірки, фосфору, калію, чим сприяє підвищенню його родючості. Після скошування на другий рік залишає органіку у вигляді корневих і стерньових решток та багато азоту. Це також цінна медоносна культура [4]. **Вовчуг польовий** являється медоносною та лікарською рослиною. Застосовується як кровоспинний, проносний, сечогінний і протигеморойний засіб [3]. **В'язіль барвистий** використовується як лікарська рослина, препарати якої проявляють кардіотонічну, сечогінну дію [3]. Також це кормовий та медоносний вид [4]. **Зіновать австрійська** є медоносною та фітомеліоративною, також може використовуватись як декоративна [2]. **Конюшина гірська** – кормова, лікарська, що має сечогінну, кровоспинну, відхаркувальну, ранозагоювальну, протизапальну, болетамувальну дію [3]. Медоноса [1]. **Конюшина лучна** – це медоносна [1], кормова рослина, також може широко застосовуватися у харчових цілях [4]. Має лікарські властивості, проявляє бактерицидну, відхаркувальну, кровоспинну, протизапальну, потогінну, сечогінну дію [3]. **Конюшина повзуча** – цінна кормова рослина, може використовуватися у харчуванні [4], а також лікарська, що має антиоксидантну, знеболуючу, протизапальну, відхаркувальну, ранозагоювальну, кровоспинну дію [3]. Медоносна [1]. **Конюшина польова** – кормова рослина [4], гарний медонос [1]. Як лікарська проявляє протизапальні, обволікаючі, болетамувальні, антисептичні, сечогінні та гіпоглікемічні властивості [3]. **Люцерна хмелевидна** – важлива кормова рослина, що має високу поживну цінність, чудово поїдається худобою і добре відростає після скошування. Добрий медонос [4]. **Люцерна посівна** – одна з найцінніших рослин для польового травосіяння. У сіні люцерни, зібраному у фазі бутонізації міститься багато білка, який за якостями не поступається білку курячих яєць. У люцерні є багато вітамінів, фосфору і кальцію. Висока кормова цінність люцерни поєднується з її високою продуктивністю. Вона швидко відростає і може давати впродовж літа ніжний поживний корм [4]. Як лікарська рослина вона ефективна при

ревматизмі, цукровому діабеті, як діуретичний, ранозагоювальний, загальнозміцнюючий засіб [3]. Її вважають чудовим джерелом вітамінів та мінеральних елементів [2]. **Люцерна румунська** – перспективний вид для покращення стану лугів і пасовищ, схилів, що піддаються водній та вітровій ерозії. Характеризується дуже високою зимо- та посухостійкістю, стійкістю до шкідників та хвороб [4]. **Лядвенець український** – лікарська рослина, що має протизапальну, діуретичну, знеболювальну, ранозагоювальну, гепатопротекторну, заспокійливу, загальнозміцнювальну, тонізуючу дію [3]. Дуже цінна кормова рослина, відмінний медонос і декоративна рослина. Застосовується також як харчова [4]. **Еспарцет виколистий** належить до цінних кормових рослин, містить значну кількість білку. На пасовищах його охоче їдять коні, але інші види худоби – гірше. Він нагромаджує в ґрунті багато азоту. Коренева система здатна засвоювати важкорозчинні фосфорні й кальцієві сполуки з ґрунту, добре росте на малородючих ґрунтах, не вибагливий до вологи, а тому перспективний при освоєнні деградованих земель, сухих еродованих схилів [4]. Цінний медонос [1]. **Астрагал еспарцетний** – хороша кормова рослина. Перспективна для посівів при зкріпленні крутих схилів. Декоративна, придатна для великих барвистих масивів [4]. Добрий медонос, джерело підтримуючого медозбору [1]. Використовується в народній медицині. Настій трави має заспокійливі, седативні, гіпотензивні властивості [3]. **Горошок мишачий** – збагачує ґрунт азотом, як і інші бобові, впливає на життя всіх компонентів травостою. Коли відмирають корені, ґрунт збагачується на сполуки кальцію і структура його поліпшується. Має велике значення для збагачення азотом заплавних лугів, де інші бобові внаслідок надлишкового зволоження росту не можуть. Добра кормова і медоносна рослина [4]. У народній медицині застосовують як пом'якшуючий, ранозагоювальний, кровоспинний засіб [3]. Має їстівні плоди [4].

Як бачимо, представники бобових беруть активну участь у заростанні антропогенно порушених ділянок, формують фітоценоз, покращують стан ґрунтів, перебувають у тісних взаємозв'язках з іншими організмами, входять до ланок ланцюгів живлення, являються джерелом пилку та нектару. Отже, вони відіграють вагомий роль у природі. Окрім того, представники бобових є цінними у господарчому відношенні, а тому місця їх зростання повинні раціонально використовуватися та оберігатися.

Література

1. Глухов М.М. Важные медоносные растения и способы их разведения / Глухов М.М. – М. : Сельхозиздат, 1937. – 520 с.
2. Єлін Ю. Я. Шкільний визначник рослин / Ю. Я. Єлін, С. І. Івченко, Л.Г. Оляницька. – К. : Радянська школа, 1978. – 260 с.
3. Кархут В.В. Ліки навколо нас/ В. В. Кархут; 3-є вид., випр. і доп. – К. : Здоров'я, 1993. – 232 с., іл.
4. Матвеева Е. П. Луга Советской Прибалтики / Е. П. Матвеева. – К. : Наука, 1987. – 337 с.
5. Природные растительные кормовые ресурсы Донбаса / Е. И. Кондратюк, И. Т. Юрченко, А. З. Глухов и др. – К. : Наук. думка, 1986. – 192 с.
6. Рослинність УРСР. Природні луки. – К. : Наук. думка, 1968. – 255 с.
4. Сторінки Інтернету:
5. <http://travoved.narod.ru/>
6. <http://agroua.net/plant/catalog/>
7. <http://www.grigaonline.narod.ru/roslini/>